

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ДЕЛО Г.Б. С/У БЪЛГАРИЯ

(ЖАЛБА № 42346/98)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

11.03.2004

Решението ще стане окончателно при условията на чл. 44, т.2 от Конвенцията.

По делото Г.Б, с/у България,

Европейският съд по правата на човека - първо отделение, в състав:

г-н Розакис-председател,
г-жа Тулкенс,
г-жа Важич,
г-н Левиц,
г-жа Ботушарова,
г-н Ковлер,
г-н Хаджиев-съдии,
и г-н Нилсен-секретар на отделение,

След като проведе закрито заседание на 05.02.2004г., постанови следното решение прието на същата дата:

ПО ПРОЦЕДУРАТА

1. Делото е образувано по повод жалба № 42346/98 срещу Република България, депозирана в Европейската комисия по правата на човека (Комисията) в съответствие с предишен чл. 25 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи (Конвенцията) от българския гражданин г-н Г.Б. (жалбоподателят) на 18.02.1998г. Председателят на състава е уважил молбата на жалбоподателя да не се разкрива името му. (Правило 47, т. 3 от Правилата на съда).

2. Жалбоподателят е представляван от г-н Грозев - практикуващ адвокат от гр.София. Българското правителство (Правителството) е представлявано от агентите г-жа Самарас и г-жа Димова от Министерството на правосъдието.

3. Жалбоподателят твърди, че след повдигнатото му обвинение и постановена смъртна присъда, неговото задържане, продължаващо по време на наложения мораториум върху изпълнението на смъртните наказания, е представлявало изтезание и нечовешко и унижително отношение по смисъла на чл. 3 от Конвенцията, изразяващо се в дълго прекараното време в състояние на несигурност, страх от възможно подновяване на изпълнението на смъртните наказания и материалните условия и режим в затвора. Също така, жалбоподателят твърди, че в нарушение на чл. 13 от Конвенцията не е имал реалната възможност да оспорва предприетите срещу него действия.

4. Жалбата е внесена за разглеждане в Съда на 01.11.1998г., когато влиза в сила Протокол № 11 към Конвенцията.

5. Жалбата е разпределена за разглеждане от Първо отделение на Съда (правило 52, т. 1 от Правилата на съда). В съответствие с разпоредбата на Правило 26, т.1, в рамките на отделението е конституиран съставът, разглеждащ делото (чл. 27, т. 1 от Конвенцията).

6. С решение на 03.10.2002г. Съдът е обявил жалбата за частично допустима.

ОТНОСНО ФАКТИТЕ

I. Обстоятелствата по случая

7. Жалбоподателят е роден през 1945г. Понастоящем е в затвора.

A. Повдигнатото обвинение и присъдата на жалбоподателя

8. През 1973г. жалбоподателят е обвинен в убийство на съпругата си и е осъден на двамайсет години лишаване от свобода. Освободен е през 1984г.

9. На 08.12.1989г. на жалбоподателя е повдигнато обвинение за убийство на втората му съпруга, извършено по особено жесток начин и представляващо опасен рецидив по смисъла на чл. 116, т. 11 от НК. На жалбоподателя е наложено смъртно наказание. С решение от 28.07.1990г. Върховният съд отхвърля жалбата му и потвърждава смъртното наказание.

10. На 20.07.1992г. жалбоподателят подава молба за възобновяване на наказателното производство пред петчленен състав на Върховния съд. След съдебно заседание на 23.11.1992г. молбата е отхвърлена на 11.01.1993г.

B. Мораториум върху изпълнението на смъртните наказания; молбата за помилване на жалбоподателя; премахване на смъртното наказание

11. Според чл. 375, ал. 5 от действащия тогава НПК, смъртното наказание не може да се изпълни преди президента да реши дали да упражни правото си на помилване.

12. За последен път смъртно наказание е изпълнено в България през месец ноември 1989г.

13. След период на фактически мораториум върху изпълнението на смъртното наказание, на 20.07.1990г. Парламентът приема решение за отлагане изпълнението на смъртните присъди, което гласи:

“Изпълнението на наложените и влезли в сила смъртни наказания се отлага до окончателното решаване на въпроса относно най-тежкото наказание в България.”

14. След като най-тежкото, според НК остава смъртното наказание, съдилищата продължават да го налагат, или както е в случая на жалбоподателя, да потвърждават смъртни присъди, наложени преди 20.07.1990г.

15. Въпреки че в момента на присъединяването на България към Съвета на Европа на 07.05.1992г. не е поето изрично задължение за премахване на смъртното наказание, такова изискване се приема за съществуващо, в съответствие с общите задължения очертани от чл. 3 от Статута на Съвета на Европа (виж докладите на конференцията на Парламентарната Асамблея относно поетите от България задължения (в доклада от 02.09.1998 се обявява

отмяната на смъртното наказание за поето задължение) и в доклад от 17.01.2000г. се отбелязва с удовлетворение отмяната на смъртното наказание).

16. На 08.03.1993г. председателят на Върховния съд отнесе случая на жалбоподателя до Президента на Републиката за решаване на въпроса относно евентуалното му помилване. В съпровождащо писмо председателят на ВС изразил мнение, че жалбоподателят следва да бъде помилван, като смъртното наказание се замени с лишаване от свобода. Приложил като аргумент фактът, че жалбоподателят е човек с ограничени възможности за самоконтрол и по време на убийството е действал в състояние на афект. Президентът на Републиката не взел съответно решение, оставяйки висящ въпроса за помилване на жалбоподателя.

17. През 1997г. жалбоподателят писал до Президента на Републиката с молба да бъде помилван, като също така търсил съдействие от прокуратурата за възобновяване на наказателното производство. Изразил твърдения, че лишаването му от свобода, продължаващо по време на заплахата от екзекуция е нехуманно и унижително, и нарушава Конвенцията.

18. На 10.12.1998г. Парламентът премахнал смъртното наказание и го заменил с доживотен затвор без право на замяна.

19. С решение, на 25.01.1999г. смъртната присъда на жалбоподателя е заменена с доживотен затвор без право на замяна.

20. На 29.09.1999г. България ратифицира Протокол 6 към Конвенцията.

С. Дебати относно смъртното наказание в България до отмяната му през 1998г.

21. В периода между 1990г. и 1998г. смъртното наказание е честа тема на обсъждания. Една част от депутатите изразяват мнение в подкрепа на връщане на смъртното наказание, а други се обявяват за неговата отмяна. Темата се дискутира често в медиите, като е всеизвестен фактът, че отмяната на смъртното наказание е инициатирано от Съвета на Европа и от други международни организации и представлява крачка напред към присъединяването на България към Европа.

22. В този период Наказателния кодекс е изменян няколко пъти, като при някои изменения се разширява кръгът от престъпления, за които се налага смъртно наказание. Същевременно се работи върху проект на НК, в който смъртното наказание е изключено.

23. Следват опити за възстановяване на смъртното наказание от негови поддръжници:

24. На 27.05.1992г. председателят на Парламентарната законодателна комисия и член на Парламента, лансират идеята за анулиране на парламентарното решение от 20.07.1990г. за отлагане изпълнението на смъртните наказания.

25. На 22.11.1993г. подобно предложение е внесено в Народното събрание от парламентарната група на Нов съюз за демокрация. Две парламентарни комисии дискутират въпроса и гласуват против възстановяването на екзекуциите. На 01.02.1994г на заседание на Законодателната комисия двете предложения са отхвърлени.

26. Възстановяване на смъртното наказание е обсъждано и в новоизбрания парламент в края на 1994г. Дискутират се четири основни идеи – две за връщане на смъртното наказание чрез гласуване в парламента и две за провеждане на референдум.

27. Първото предложение е обсъдено от Парламентарната правителствена комисия, като връщането на смъртното наказание е подкрепено с мнозинство седем гласа за срещу шест против. Впоследствие член на Парламента на няколко пъти неуспешно се опитва да въведе предложението за гласуване в пленарна зала, като в един от случаите получава необходимия брой гласове за вписването му в седмичния дневен ред, но в крайна сметка не се обсъжда. Повечето предложения за включване на въпроса за смъртното наказание в дневния ред на пленарните заседания са отхвърлени поради мнозинство на гласували въздържал се.

28. Първото предложение за референдум е отхвърлено поради процедурни пречки, тъй като посочената дата през 1995г. не позволява реалната му организация. Второто предложение, внесено на 05.12.1995г. е разгледано от парламентарната комисия за човешки права и вероизповеданията на 06.03.1996г. и е отхвърлено с осем гласа “против”, два гласа “за” и двама въздържали се.

29. На 29.01.1996г. е внесено предложение за възстановяване на изпълнението на смъртното наказание от депутати от опозицията, което е разгледано от парламентарната комисия за човешки права и вероизповеданията и е отхвърлено на 13.03.1996г. с осем гласа “против” и три гласа “за”.

Д. Условието, съпътстващи лишаването от свобода на жалбоподателя, по време на мораториума върху изпълнението на смъртното наказание.

1. Правно регулиране на режима на лишаването от свобода

30. Според чл. 130 от действащия по време на мораториума Закон за изпълнение на наказанията, осъдените на смърт се държат при най-строг режим, като свиждания и кореспонденция са възможни само с разрешение на съответния прокурор.

31. На 02.07.1990г. заместник-директорът на Централно управление на местата за лишаване от свобода, издава инструкция, според която решението на Парламента за отмяна на екзекуциите, отменя също така и ограничителния режим за лицата осъдени на смърт.

32. Според тази инструкция лицата, на които е наложено смъртно наказание, се държат в индивидуални килии или заедно с други лица осъдени на смърт или лица поставени под специален режим (таква са рецидивистите и

след 1995г. осъдените на доживотен затвор - чл. 43 и чл. 127б от действащия тогава Закон за изпълнение на наказанията). Затворниците трябва да имат легло, завивка, нощно шкафче, и радио с централно управление. Трябва да им се предостави възможност за неограничена кореспонденция, също така вестници, книги, едно свиждане в месеца, един час на ден разходка на открито без контакт с други категории затворници и право на един колет с храна на всеки шест месеца, както и малка сума пари. При възможност им се осигурява работа в килията.

33. На 26.07.1996г. директорът на Централно управление на местата за лишаване от свобода и прокурор от Главна прокуратура издават инструкция, според която: "във връзка с продължаващия мораториум върху изпълнението на смъртното наказание", на лицата осъдени на смърт трябва да се предостави възможност за неограничена кореспонденция, един час дневно разходка на открито, едно свиждане, два колета с храна и 30 пакета цигари на месец, както и малка сума пари.

2.Реалните условия

34. Жалбоподателят е задържан в крило на Софийския затвор за затворници, поставени под специален режим, което в съответствие с разпоредбите на чл. 56 от Правилника за прилагане на закона за изпълнение на наказанията, е пригодно за приблизително двацет затворника. Местен е няколко пъти, но винаги в килия с размери 4м. на 2,5м.

35. През повечето от времето му на задържане, жалбоподателят е бил сам в килията си. На други затворници в същия затвор, осъдени на смърт, подобно на жалбоподателя, в периода 1990г. - юни 1995г, е била дадена възможност да споделят заедно една килия. Неясно е дали жалбоподателят е могъл да подаде молба за преместването му в килия, заедно с друг затворник.

36. В килията на жалбоподателя, през цялото време е имало едно легло с матрак, две одеала, нощно гърне и радио с централно управление. Не е имало стол или маса. До м.Октомври 1998г., когато всички прозорци в килиите били заменени с по-големи, прозорецът в килията на жалбоподателя бил с размери 0,6 кв.м. и не позволявал достъпа на достатъчно светлина и свеж въздух.

37. В килията имало една крушка от 60 вата, чиято светлина била недостатъчна, тъй като се намирала на стената над вратата.

38. Тръбите на парното в килиите на затворниците, поставени под строг режим, били покрити от един ред тухли, което според жалбоподателя пречело на нормалното отопление и в резултат на това през зимата често било студено. Според Правителството, тухлите акумулирали топлината и я отдавали нормално.

39. На затворниците било разрешено да излизат за един час сутринта извън килиите си и да се разхождат в двора заедно с други затворници поставени под специален режим.

40. В килиите на затворниците, поставени на специален режим нямало електрически контакти. Въпреки измененията в съответните инструкции издадени през 1996г., които разрешавали на затворниците, поставени на специален режим да използват радио и телевизионни приемници, те могли да се използват само на батерии.

41. Тъй като се приемало, че затворниците, осъдени на смърт, представляват висока опасност, на тях не им се разрешавало да работят на открито. В резултат на това, жалбоподателят бил сам в килията си почти двадесет и три часа в денонощието. Три пъти на ден му била носена храна в килията, разрешавало му се да излиза от нея сутрин, за едночасова разходка и вечер за няколко минути, за да използва тоалетните, а също така и когато му била оказвана медицинска консултация. Веднъж седмично на затворниците било разрешено да се изкъпят за няколко минути.

42. В месеца се разрешавали до две свиждания за по половин час. Посещения на адвокат не се допускали. Най-малко веднъж жалбоподателят бил посетен от журналисти.

43. В периода, в който жалбоподателят е бил в затвора, не е ограничавано правото му на кореспонденция, като също така му се разрешавало да получава пари и колет с храна. Имал и възможността да си купува закуски и тоалетни принадлежности от лавката в затвора и да взема книги от библиотеката.

3. Медицинското обслужване в затвора. Здравословното състояние на жалбоподателя по време на престоя му в затвора.

44. Жалбоподателят получавал същото медицинско обслужване, както и всички останали затворници. В периода 1992-1998г. е бил преглеждан четиринадесет пъти от зъболекар и многократно от доктор. В затвора има стационар, който работи осем часа на ден.

45. От самото начало на престоя си в затвора, жалбоподателят е бил под наблюдението на психологичната служба към затвора. Правителството е представило писмено становище на психолог от 04.12.1998г., което гласи:

“Във важни моменти, като налагането на мораториума върху изпълнението на смъртното наказание и последвалите го дебати относно неговото премахване...(жалбоподателят) не успява да се справи сам с обхвааналите го страх и тревога,като оплакванията му за депресия и

невроза се появяват отново, както и...защитните му реакции (...отхвърляне на каквато и да било вина...).

През този период са проведени (с жалбоподателя) редица от психологични консултации и прегледи ...(които) водят до временно подобрене: страхът му и невротичните му и депресивни реакции отшумяват, но могат да се появят отново при промяна на ситуацията...

Личността на жалбоподателя е противоречива , с доминиращи увлечения и стремежи ... Той... търси справедливост (във връзка с убийството) и се опитва да запази самоуважението си, като приема ролята на жертва...

Настоящата нужда за самоизтъкване на жалбоподателя, която на поведенческо ниво се изразява в стремежа му за по-интензивна физическа и психическа дейност и в търсенето на положителна социална оценка може, при условие че правният му статус не се промени, да се отрази отрицателно на психическото му състояние,като възвърне песимизма му и усещането за безперспективност..."

46. Няколко пъти жалбоподателят е бил преглеждан, както от работещи в болницата на затвора, така и от други психиатри. Единодушно то им заключение било, че жалбоподателят не е душевноболен, но показва признаци на "психопатия и емоционална и волева нестабилност типични за личности с ниско ниво на интелект".

47. В периодите юни 1991г., юни-юли 1993г., януари-февруари 1995г. и отново през април-май 1997г. жалбоподателят е бил приет в болницата на затвора и лекуван от невроза, безсъние и липса на апетит. Жалбоподателят се оплаквал, че страда от параноя и чува гласове. Лекували го с успокоителни и с други медикаменти. Прегледите показвали, че е в добро общо състояние. Лекарите препоръчали редовни консултации на психолог.

48. На неопределена дата, жалбоподателят бил прегледан по спешност, тъй като заплашил, че ще се обеси. От болницата на затвора го пренасочили към психиатрично заведение, с уточнението, че от поведението му личат демонстративни елементи. На няколко пъти докторите, които го преглеждали, отбелязали, че симулира сетивни разстройства.

II. Докладът на Европейската комисия за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание (КПИ), при нейното посещение в България през 1995г.

49. КПИ не е посетила Централния софийски затвор, където е бил задържан жалбоподателят.

50. През 1995г. КПИ посетила двама лишени от свобода, осъдени на смърт, задържани в затвора в Стара Загора и описали условията там по следния начин:

“Много би могло да се желае от материалните условия в килиите: достъпът на естествена светлина и изкуственото осветление са слаби; отоплението е недостатъчно; мебелите в килията са в лошо състояние; спалното бельо е мръсно и т.н. Що се отнася до прекарваното време извън килиите то се свежда до 15 минути на ден за използване на тоалетните, едночасова разходка на открито, (която според затворниците не била редовно осигурявана) и едно свиждане на месец. На затворниците не се позволява да работят (дори в килиите си), нито да посещават библиотеката, киносалона и столовата (храната се носи в килиите им). Накратко те са подложени на еднообразен режим и по специално не им е предоставена възможност за осъществяване на нормален човешки контакт. Последният се състои основно в разговори по между им, по време на разходките на открито и редките срещи със служителите на затвора. На практика единствените възможности за извършване на полезни занимания са четенето на вестници и списания и писането на писма.

Описаните условия съответстват на правилата относно затворниците осъдени на смърт, които са приети след мораториума върху изпълнението на смъртното наказание... Въпреки това КПИ ги намира неприемливи.

Общоприето е, че всички форми на строг тъмничен затвор, без подходящото умствено и психично стимулиране, след продължителен период от време, имат вредоносни ефекти, които водят до деградация на умствените способности и социални умения. Според делегацията режимът, на който са подложени осъдените на смърт в затвора в Стара Загора, не осигурява такова стимулиране.

КПИ препоръчва да бъде ревизиран режимът, който се прилага относно осъдените на смърт в затвора в Стара Загора, както и в затворите в цялата страна, с оглед осигуряването на подходящи занимания и човешки контакти. Също така препоръчително е да се предприемат стъпки в насока подобряване на материалните условия в килиите на осъдените на смърт в затвора в Стара Загора.

III. Относитими международно и сравнително право и практика

A. Съветът на Европа и отмяната на смъртното наказание

51. В исторически план повечето от страните-членки на Съвета на Европа предприемат действия във връзка с въпроса за смъртното наказание като спират екзекуциите докато текат дебатите за окончателната им отмяна. Държавите, които стават членки на Съвета на Европа през 1990г. са подтикнати от Парламентарната асамблея да наложат мораториум върху екзекуциите, като първа стъпка към отмяната на смъртното наказание (виж доклад за отмяната на смъртното наказание в Европа, РА Doc.7589 (25.06.1996г.)

В. Комисията на ООН по правата на човека

52. Комисията поддържа становище, че “при липсата на допълнителни обстоятелства” продължителният престой в затвора, при условията на “редицата на осъдените на смърт”, само по себе си не представлява нарушение на чл. 7 от Международния пакт за граждански и политически права (забраната за жестоко, нечовешко или унижително отношение) (виж *Hylton v. Jamaica*, Views of 16 July 1996, communication no. 600/1994, *Errol Johnson v. Jamaica*, Views of 22 March 1996, communication no. 588/1994; and *Michael Wanza v. Trinidad and Tobago*, Views of 26 March 2002, communication no. 683/1996).

С. Интер-американската комисия по правата на човека

53. В случаите когато разглежда жалби от осъдени на смърт лица, Комисията е установила нарушения на чл. XXVI от Американската декларация за човешките права и задължения (въвеждащ забрана за жестокото, позорящо или необичайно наказание на хора, обвинени в нарушения) и на чл. 5, §§ 1 и 2 от Американската конвенция за човешките права (право на хуманно отношение и забрана на изтезанията, на жестокото, нечовешко или унижително наказание или отношение), главно на основание на факти за нередности във връзка с осъждането, относно материалните условия и режима на задържане, както и лошо отношение в затвора, а също отчитайки продължителността на периода, прекаран в очакване на смъртното наказание (вж. *Андрюс срещу САЩ*, дело № 11.139, доклад № 57/96, OEA/Ser/L/V/II.98, §§ 178-83; *Джоузеф Томас срещу Ямайка*, дело № 12.183, доклад 127/01).

Д. Юридическият Комитет на Тайния съвет (The Judicial Committee of the Privy Council) в Обединеното кралство

54. При разглеждане на дела от Карибските държави, Тайният съвет е следвало да реши дали отложената задълго след постановяване на смъртната присъда екзекуция, е можело в противоречие със законите на тези държави да бъде отнесена към нечовешкото наказание или отношение. Първоначално Тайният съвет е счел, че осъденото лице няма право да се жалва при забавяне на неговата екзекуцията, причинено от негово въззивно обжалване. (вж. *д-о Фрета срещу Бени* [1976] A.C. 239, *Абот срещу Главния държавен адвокат на Тринидад и Тобаго* [1979] 1 W.L.R.1342) или дори при всяко едно отлагане “независимо от причините”, включително за временен мораториум върху екзекуции, които са били отменени. (вж. *Райли срещу Главния държавен адвокат на Ямайка* [1983] 1 A.C. 719).

55. През 1993 г., отстъпвайки от предишни свои решения, Тайният съвет е решил, че би било противозаконно, бидейки нечовешко наказание да бъдат екзекутирани жалбоподатели, прекарвали почти четиринадесет години в очакване на изпълнението на наложената им смъртна присъда и които, в три от случаите са преживели отлагане в последните минути на екзекуцията им и поради това посъветва да заменянето на техните смъртните присъди с

доживотен затвор (вж. *Прат и Морган срещу Главния държавен адвокат на Ямайка и други* [1994] 2 А.С. 1).

56. Една част от разглеждания период по делото *Прат и Морган*, е съвпаднала с временен мораториум върху екзекуциите.

“Политическият дебат относно целесъобразността на запазването на смъртните присъди в Ямайка ... доведе до решение на Сената от 9 февруари 1979 г., да се отложи изпълнението на всички смъртни присъди за период от 18 месеца, в очакване на доклада на Комитета по разследването. Комитетът по разследването бе сформиран през юни 1979 г. Преди докладването от Комитета, на 27 август 1980 г. бе изпълнена екзекуция, което доведе до протест от Председателя на Комитета до ямайския Таен съвет. До доклада на Комитета през март 1981 г. не бяха изпълнени други екзекуции. На 12 май 1981 г. изпълненията на екзекуциите бяха възобновени.” (*Прат*, § 16).

* Навсякъде в текста думите „екзекутиране” и „екзекуция” са използвани в смисъл на „изпълнение на смъртно наказание”.

57. Съдебното решение по делото *Прат и Морган* гласи, *inter alia*:

“Съществува спонтанна съпротива срещу перспективата човек да бъде поставен във висящо положение, след като дълги години е бил държан под смъртна присъда. Какво поражда тази спонтанна съпротива? Само нашата хуманност може да е отговорът; че считаме за нехуманно да се държи човек изправен пред агонията на своята екзекуцията за един изключително удължен период от време. Но нека преди Тяхна Светлост (върховните съдии) да осъдят акта на екзекуция като “нечовешко или унизително наказание или друг вид отношение” по смисъла на чл. 17(1) [от Конституцията на Ямайка], нека вземат предвид множеството фактори, които следва да бъдат балансирани при претегляне на забавянето. Ако забавянето се дължи изцяло на грешка от страна на прибягването към законови процедури, довеждащо до злоупотреба с процеса, на обвиняемия не може да се позволи да извлича предимства от това забавяне, защото да се направи обратното, би значело да се позволи на обвиняемия да използва незаконни средства за избягването на наказание, което му е наложено с цел предпазване на обществото от престъпления...

От гледна точка на Тяхна Светлост, страната, която желае да запази смъртното наказание, трябва да приеме отговорността да гарантира, че екзекутирането ще последва толкова бързо колкото практически е възможно след постановяване на съдебното решение, като бъде предоставен разумен период от време за обжалване и разглеждане на възможна отмяна на изпълнението на смъртната присъда. Хуманните условия предполагат осъденият да използва всяка възможност да спаси живота си като използва процедурата по обжалване. Ако процедурата по обжалване дава възможност на затворника да протака заседанията пред апелативна инстанция с години, вината ще е на апелативната система проявяваща слабост, позволяваща такова забавяне, а не на затворника, който се възползва от нея. Апелативните процедури, които текат мудно през годините са несъвместими с предназначението на смъртната присъда. Феноменът опашка за смъртно наказание не бива да се превръща във функция на нашето правораздаване...

Разбира се, възможно е да възникнат обстоятелства, които да подтикнат Ямайския Таен съвет да препоръча временно спиране на изпълнението на смъртна присъда, такива например могат да са политическият мораториум върху смъртната присъда или жалбата на жалбоподателите (пред международни институции за човешки права) или Конституционното обжалване пред Върховния съд. Но ако тези спирания кумулативно доведат до многогодишно отлагане, екзекутирането вероятно би нарушило дял 17(1) и би предизвикало замяната на смъртното наказание с доживотен затвор.”

58. По-нататък, като преценява нормалната продължителност на съответните апелативни процедури в Ямайка и като взема предвид нужното време за

разглеждане на молбите от Интер-американската Комисия за човешки права и от Комитета по човешки права на ООН, Тайният съвет на краля е решил, че:

“във всеки един случай, в който екзекутирането се изпълнява след повече от пет години след постановяване на присъдата ще има сериозно основание да се вярва, че отлагането, като такова представлява нечовешко или унижително наказание или ...отношение”.

59. В последвалите случаи Тайният съвет е приел молба, периодът от четири години и десет месеца да бъде отсъден също в полза на жалбоподателя (*Гера срещу Баптист и други* [1996] 1 А.С. 397), но е отхвърлил молбите, свързани с по-кратки периоди (*Хенфийлд срещу Главният прокурор на Федерацията на Бахамите* [1997] А.С. 413; *Фишер (№ 1) срещу министъра на обществената сигурност и имиграцията и други (Бахами)* [1998] 1 А.С. 673; и *Хигс и Дейвид Мичъл срещу министъра на националната сигурност и други (Бахами)* [1999] UKPC 55) и е приел, че освен при изключителни обстоятелства, периодите на задържане преди постановяване на присъдата не следва да бъдат взети предвид, тъй като *inter alia* “психическото състояние на човек ... през този по-ранен период не се изразява в агонията на човека, изправен пред екзекуция, а ... в тревожност и притеснение на обвиняемия” (*Фишер*, § 14). По делото *Хигс и Дейвид Мичъл* Тайният съвет на краля е постановил *inter alia*:

“Грешно е, ако човек е бил осъден на смърт, да бъдат прибавени други жестокости към начина на неговата смърт... В случая Прат ... (Тайният съвет на краля) е приел, че екзекутирането след прекомерно отлагане е вид нечовешко наказание, тъй като то е прибавило към смъртното наказание допълнителни мъки от дългия период на редуващи се чувства на надежда и отчаяние. Отлагането само по себе си не е жестоко и необичайно наказание..., “но поставянето на човек във висящо положение се превръща в жестоко и необичайно деяние с изминаване на времето”.

Д. Други

60. Върховният съд на Индия приема, че екзекуцията, след прекомерно отлагане следващо постановяване на присъдата, нарушава чл. 21 от Конституцията на Индия, който предвижда, че “никой не може да бъде лишаван от правото на живот или лична свобода, освен по установена със закон процедура” и че причините за отлагането били несъществени (*Ватхеесваран срещу щата Тамил Наду* [1983] 2 S.C.R. 348, *Шер Сингх и други срещу щата Пенджаб* [1983] 2 S.C.R. 582 и *Сит. Тревенибен срещу щата Гуджарат* [1989] 1 S.C.J. 383).

61. Върховният съд на САЩ отказва да приема молби, в които прекалено дългият срок на задържане при смъртни присъди е в нарушение на забраната, съдържаща се в Осма поправка на Конституцията на САЩ, за жестокото и необичайно наказване, като подчертава, че отлагането се дължи на личния избор на осъденото лице да прибегне до всички възможности за обжалване (*Найт срещу Флорида*, 528 US 990).

62. Върховният съд на Канада е приел, че конституционните стандарти на Канада не пречат за екстрадирането в САЩ на подсъдим, изправен пред смъртна присъда (*Киндлер срещу Канада (министър на правосъдието)*, [1991] 2 S.C.R. 779). През 2001 г. обаче Съдът променя подхода си и прима, че когато екстрадираното лице е изправно пред смъртно наказание, конституционните разпоредби предвиждат във всички случаи (без изключителните) трябва да се искат гаранции от страна на САЩ, че смъртна присъда няма да бъде наложена,

или дори ако бъде наложена, то тя няма да бъде изпълнена (*САЩ срещу Бърнс*, [2001] 1 S.C.R. 283).

ПО ОТНОШЕНИЕ НА ПРАВОТО

I. По твърдението за нарушение на чл. 3 от Конвенцията

A. Становищата на страните

1. Жалбоподателят

63. Според жалбоподателя неговото задържане в ареста през периода на наложен мораториум върху изпълнението на смъртни присъди представлява изтезание и нечовешко и унижително отношение по смисъла на чл. 3 от Конвенцията, като се отчита страха от възможно възобновяване изпълнението на смъртните присъди, дълготното време, прекарано в несигурност (1990 – 1998г.), както и условията и режима по време на ареста. Ситуацията е била влошена и от факта, че не са съществували надлежни юридически мерки, които да доведат до подобряване ситуацията на жалбоподателя.

64. Той подчертава, че е прекарал много години при режим и материални условия, предназначени за краткотрайно задържане предшествашо екзекутирането. В частност, жалбоподателят е имал много ограничен контакт с хора, не му е било разрешено да се труди и по този начин не е имал възможност за смислено занимание. Също така затворническите килии и тяхното оборудване са отговаряли на използваните при дисциплинарни килии. Жалбоподателят е трябвало да се храни в собствената си килия, без маса и стол.

65. По-нататък жалбоподателят твърди, че неговото дело представлява дори по-голяма сериозност от делото *Съоринг срещу Обединеното кралство* (присъда от 7 юли 1989 г., серия А, № 161), при което е било установено нарушение на чл. 3 от Конвенцията поради действието на феномена „опашка за смъртно наказание“. По-специално, той не е бил просто потенциална жертва на „феномена опашка за смъртно наказание“, а всъщност го е изстрадал, прекарвайки дълги години в очакване на екзекуцията. На второ място, за разлика от делото *Съоринг*, в случая не е имало оправдание за това прекалено удължено задържане, какъвто е един висящ процес по обжалване: единствената причина за това, че го е претърпял е била съществуването на временен мораториум над екзекутирането и невъзможността българския парламент да вземе решение относно прилагането или отмяната на смъртното наказание. На трето място, положението, в което се е намирал жалбоподателят, е било утежнено от променливото отношение и политика на Парламента, по-специално в случаите, в които влиятелни политици са поддържали смъртното наказание.

2. Правителството

66. Правителството твърди, че големината на затворническата килия на жалбоподателя и всички материални условия на задържане са били постоянно в съответствие с Европейските норми за затворите. Подчертава се фактът, че

здравословното състояние на жалбоподателя е било под постоянно наблюдение, както и че му е получавал медицински грижи, включително психиатрична и психологическа помощ. Също така, жалбоподателят е разполагал със законната възможност да подаде жалба по отношение на условията на задържане, което той не е сторил.

67. Според Правителството периодът на отлагане между мораториума над изпълнението на смъртно наказание през 1990 г. и окончателното премахване на смъртното наказание през 1998 г. е бил неизбежен, тъй като публичният дебат и еволюирането на обществените нагласи са изисквали време. Ето защо при оценяването на делото не бива да бъде пренебрегван фактът, че отмяната на смъртното наказание е представлявала важна и трудна стъпка в защитаването на човешките права.

Б. Преценката на Съда

68. Съдът счита, че жалбата на жалбоподателя следва да бъде разгледана в съответствие с чл. 3 от Конвенцията. Чл. 3 гласи:

“Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отношение или наказание”.

1. Релевантни принципи

69. Както Съдът е приел в множество случаи, чл. 3 закриля една от най-фундаменталните ценности на демократичното общество. Той забранява по императивен начин изтезанията или нечовешкото или унижително отношение или наказание, независимо от обстоятелствата и от поведението на жертвата (вж. *Лабита срещу Италия* [GC] № 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV).

70. Според практиката на Съда лошото третиране следва да достига минимално ниво на строгост, ако то попада в обхвата на чл. 3 от Конвенцията. Преценката на това минимално ниво на строгост е относителна; тя зависи от всички обстоятелства по делото, каквито са продължителността на третирането, неговите физически и интелектуални въздействия, и в някои случаи, полът, възрастта и здравословното състояние на жертвата. Нещо повече, като отчита дали третирането е било “унижително” по смисъла на чл. 3, Съдът ще трябва да прецени дали целта му е да унизи и понижи самочувствието на засегнатото лице, и дали, доколкото се отнася до последиците, то се е отразило неблагоприятно на неговата/нейна личност по един несъвместим с чл. 3 начин. Липсата на такава цел не би могла обаче решително да изключи констатирането на нарушаване на тази разпоредба (вж. *Пиърс срещу Гърция*, № 28524/95, §§ 67-68, 74, ECHR 2001 – III и *Валасинас срещу Литва*, № 44558/98, § 101, ECHR 2001 – VIII).

71. Съдът последователно подчертава, че причинените страдания и унижения би следвало във всеки един случай да надхвърлят този неизбежен елемент на страдание и унижение, който е свързан с дадена форма на легитимно третиране или наказание. Мерките, лишаващи лицето от личната му свобода, често могат да включват такъв елемент. В съответствие с тази разпоредба държавата трябва

да подсигури, че лицето е задържано при условия, съответстващи на изискванията във връзка с уважението на човешкото достойнство, че начинът и методът на изпълнение на мярката не го подлагат на мъки и затруднения, превишаващи нивото на страдание, присъщо на задържането и че съобразно практическите изисквания на задържането неговото здраве и добро състояние са били адекватно подсигурени (вж. *Кудла срещу Полша* [GC], № 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI).

72. Като допълнение, съвременното отношение към смъртното наказание в договарящите страни е релевантно за оценката дали допустимият праг на страдание и унижение е бил превишен (вж. *Сьоринг*, цитиран по-горе, стр. 41, § 104). Страхът и несигурността от бъдещето, породени от смъртната присъда, при обстоятелства при които е налице реална възможност такава присъда да бъде приведена в изпълнение, стават причина за едно сериозно по степента си човешко страдание. Като се вземе предвид, че договарящите страни отхвърлиха смъртното наказание, оценено като несъвместимо с демократичното общество (отмениха го 43 държави и оставащата страна-членка Русия въведе мораториум), налагането на смъртно наказание при определени обстоятелства, като например след несправедлив процес, следва да се счита за вид нечовешко отношение (вж. *Йокалан срещу Турция*, № 46221/99, §§ 195-98 и 203-07, 12 март 2003).

73. От всички обстоятелства на наложено смъртно наказание, индивидуалните обстоятелства около осъденото лице, условията на задържане, в очакване на екзекутиране и продължителността на задържане преди екзекутиране са пример за фактори, които правят възможно причисляването към забраната по чл. 3 (*ibid.*) на третирането или наказанието, понесено от осъденото лице. Когато се оценяват условията на задържане, трябва да бъдат взети под внимание кумулативните ефекти на тези условия, както и спецификите в твърдения направени от страна жалбоподателя (вж. *Дугоз срещу Гърция*, № 40907/98, § 46, ECHR 2001-II и *Калашиников срещу Русия*, № 47095/99, § 95, ECHR 2001 - XI).

2. Приложение на тези принципи към настоящия случай

74. Съдът отбелязва, че Конвенцията влиза в сила за България на 7 септември 1992 г. и поради това тази част от периода на задържане на жалбоподателя попада извън компетентността на Съда *ratione temporis*. Все пак, при оценката на въздействието на условията на задържане върху жалбоподателя, Съдът също така би следвало да вземе под внимание целия период, през който жалбоподателят е бил задържан, и по отношение на условията на задържане, на които е бил подложен, включително и преди 7 септември 1992 г. (вж. *Полторатский срещу Украина*, № 38812/97, § 134, ECHR 2003 – V).

75. В своето становище жалбоподателят подчертава, че е бил жертва на „феномена опашка за смъртно наказание” и на тази основа търси решение за нарушаване чл. 3 от Конвенцията.

76. Съдът отбелязва, че има медицинско доказателство за това, че жалбоподателят е преживял случаи на уплаха и психологически разстройства и че поне някои от тези инциденти, когато той се е нуждаел от медицинска и

психологическа помощ, са били провокирани от новините, касаещи дебатите по мораториума върху екзекуциите и смъртното наказание (вж. параграфи 21-29 и 45-48 по-горе).

77. Съдът отбелязва, че жалбоподателят е бил обвинен и осъден на смърт с присъда от 8 декември 1989 г., в момент, в който екзекуциите в България вече не са били изпълнявани. По времето, когато обвинението и присъдата му са били потвърдени от апелативна инстанция на 28 юли 1990 г. (преди това присъда му не е била влязла в сила), е бил в сила парламентарен мораториум върху екзекуциите. Мораториумът останал в сила до премахване на смъртното наказание в България през 1998 г. (вж. параграфи 11-20 по-горе).

78. По-нататък, в светлината на разполагаемата информация относно премахването на смъртното наказание в България и гаранциите, които са съществували през съответния период, Съдът счита, че положението на жалбоподателя не е било съпоставимо с това на очакващите екзекуция осъдени лица в държавите практикуващи екзекутиране; ситуация анализирана в решението на Съда по делото *Съоринг* (цитирано по-горе) и в множество случаи, решени от други *fora* (вж. параграфи 52-56 по-горе).

79. В частност, по делото на жалбоподателя не се е случило или не е можело да се случи нещо сравнимо с автентичния „феномен опашка за смъртно наказание“ – който в някои случаи включва завеждането на осъдения до мястото за екзекуция и връщането му обратно неговата килия в последната минута до екзекуцията (вж. *Съоринг*, цитирано по-горе, стр. 23-25, §§52-56 и стр. 28, § 68).

80. Още повече, че положението на жалбоподателя се различава от това на жалбоподателите по шест дела срещу Украйна, касаещи осъдени на смърт лица, във времето в което изпълнението на екзекуции в Украйна е продължавало в нарушение на нейните международни договорености. Обратното, в България не се е случило нито едно нарушение на мораториума върху екзекуциите. Съдът приема, че първоначално жалбоподателят би трябвало да е бил в състояние на известна несигурност, страх и тревога относно бъдещето си. Все пак той счита, че чувството на страх и тревога следва да са отслабнали с напредване на времето, и с продължаващото оставане в сила на мораториума. (виж *Полторатский*, цитиран по-горе, § 135; *Алиев срещу Украйна*, № 41220/98, § 134, 29 април 2003 г.; *Кузнецов срещу Украйна*, № 39042/97, § 115, 29 април 2003 г.; *Кокхлич срещу Украйна*, № 41707/98, § 167, 29 април 2003 г.; *Назаренко срещу Украйна*, № 39483/98, § 129, 29 април 2003 г.; и *Данкиевич срещу Украйна*, № 40679/98, § 126, 29 април 2003 г.).

81. Следва също да се отбележи, че жалбоподателят е получил медицинска и психологическа помощ и не може да бъде изключено, че инцидентите, при които той е изпитвал уплаха и тревожност и е бил в нужда от такава помощ, да са били предизвикани от множество фактори, включително от личната му драма и неизбежния елемент на страдание или унижение, свързани с лишаването му от свобода (вж. параграфи 8, 9 и 45-48 по-горе).

82. Съдът отбелязва, по отношение на условията на задържането на жалбоподателя, че килиите, в които той е бил задържан през съответния период,

са с размер не по-малък от 10 кв.м. и са били заети от един или двама души. Такива стандарти на настаняване изглеждат приемливи.

83. При все това Съдът счита, че жалбоподателят е бил подложен на режим на задържане, който е бил доста ограничителен и е включвал много малко контакт с хора. През по-голямата част от периода взет под внимание той е бил сам в своята килия, където е прекарвал почти двадесет и три часа в денонощието. Не му е било позволявано да се присъедини към другите категории затворници за храна в столовата или за други дейности. Храната му е била сервирана в килията. Жалбоподателят не е имал право на повече от две посещения в месеца. На практика общуването с хора за жалбоподателя се свеждало до разговори със съ-килийници през едночасовата разходка и случайни контакти с персонала на затвора (вж. параграфи 30-43 по-горе).

84. Съдът отбелязва, че забраната на контакти с други затворници по съображения за сигурност, дисциплина или предпазване само по себе си не спада към нечовешкото отношение или наказание (вж., освен другите, *Месина срещу Италия* (дек.), № 25498/94, ECHR 1999 – V). Както се твърди от Комитета за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото и унижително отношение или наказание (“CPT”) обаче всички форми на строг затвор без подходящото умствено и физическо стимулиране е вероятно дългосрочно да доведат до смущения, изразяващи се във влошаване на умствените способности и уменията да се общува.

85. Съдът подчертава, че макар и разрушителното въздействие от ограничителния режим, на който жалбоподателят е бил подложен, да е било известно, този режим се е поддържал автоматично през годините. В съответните закони и разпоредби за режима на задържане на осъдените на смърт лица не били внесени промени. Регулирането, въведено посредством вътрешни непубликувани инструкции, очевидно не е довело до изясняване на всички аспекти на режима на задържане (вж. параграфи 30-33 по-горе). По-нататък, съществен факт е, че Правителството не е изтъкнало никакви особени съображения за сигурност, налагащи поставянето на жалбоподателя в изолация и не е споменало защо не е било възможно да се преразгледа режимът на затворниците в положението на жалбоподателя, така че да им се предоставят подходящи възможности за човешки контакт и разумно занимание. И докато се отбелязва, че на жалбоподателя е била оказвана психиатрична и психологическа помощ, то тази помощ не би могла да замени нуждата от човешки контакт.

86. Накрая, Правителството не оспорва твърдението на жалбоподателя, че до октомври 1998 г. в килията на същия не е имало достатъчно светлина и вентилация.

87. В обобщение, Съдът счита, че строгият режим на задържане, на който е бил подложен жалбоподателят в продължение на повече от осем години, над шест, от които след влизане на Конвенцията в сила за България, както и материалните условия през срока на задържането му са му причинили страдание, превишаващо неизбежната за задържането степен. Затова Съдът счита, че минималният праг на строгост, предвиден в чл. 3 е бил достигнат и че жалбоподателят е бил подложен на нечовешко и унижително отношение.

88. Следователно налице е нарушение на тази разпоредба.

II. По твърдението за нарушение на чл. 13 от Конвенцията

89. Жалбоподателят поддържа, че той не е имал на разположение ефикасни средства за защита срещу нечовешкото отношение, на което бил подложен. Той твърди, че е налице нарушение на чл. 13, който предвижда:

“ Всеки, чиито права и свободи, провъзгласени в тази Конвенция, са нарушени, има право на ефикасни правни средства за тяхната защита пред съответните национални власти, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи при упражняване на служебни функции”.

90. Правителството многократно обръща внимание на факта, че жалбоподателят е можел да подаде жалби относно условията на неговото изтърпяване на задържането, но не го е направил.

91. Съдът вече е разгледал мерките, предприети от компетентните власти по отношение на положението на жалбоподателя, като част от въпросите по чл. 3 от Конвенцията. Той счита, че относно особените обстоятелства по делото не е налице спор във връзка с чл. 13 от Конвенцията.

III. Прилагане на чл. 41 от Конвенцията

92. Чл. 41 от Конвенцията гласи:

“Ако Съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, присъжда справедливо обезщетение на потърпевшата страна.”

A. Вреди

93. Жалбоподателят претендира обезщетение за неимуществени вреди в размер на 5.000 евро (EUR). Той подчертава, че е прекарал много години в постоянна несигурност и нечовешки условия.

94. Правителството заявява, че ако Съдът установи нарушение на Конвенцията, то това ще бъде достатъчно справедливо обезщетение с оглед на факта, че смъртното наказание е отменено в България и случаите като въпросния вече са прекратени.

95. Правителството също така твърди, че жалбоподателят е бил обвинен в предумишлено убийство, извършено по особено жесток начин и че обезщетението, присъдено на дъщерята и на бащата на жертвата от българските съдилища, е било в размер само на 6.500 “стари” български лева. При тези обстоятелства, според Правителството, искането на жалбоподателя е неморално и представлява обида спрямо паметта на жертвата.

96. По-нататък Правителството добавя, че присъждането на парична сума в полза на жалбоподателя би предизвикало изключително отрицателна реакция в българското общество.

97. Съдът счита, че констатирането на нарушение не е достатъчно справедливо обезщетение за отношението, на което е бил подложен жалбоподателят през съответния период. Вземайки предвид всички релевантни по делото фактори, включително относително ниската степен на сериозност на случая на жалбоподателя в сравнение с други подобни случаи (вж. *Полторатский*, цитиран по-горе) и обстоятелствата, свързани с режима на задържане на жалбоподателя, и отсъждайки безпристрастно, присъжда на жалбоподателя сумата в размер на 2.000 EUR за претърпени неимуществени вреди.

Б. Разноски

98. Жалбоподателят не е отправил искане по тази точка.

В. Лихва за забава

99. Съдът намира за подходящо лихвата за забава да бъде определена на базата на пределната лихва при отпускане на заем от Централната Европейска банка, завишена с три пункта.

ПОРАДИ ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО:

1. *Реша*, че е налице нарушение на чл. 3 от Конвенцията, що се отнася до режима и условията на задържане на жалбоподателя.
2. *Реша*, че не е налице спор относно чл. 13 от Конвенцията.
3. *Реша*, че
 - а.) ответната държава следва да заплати на жалбоподателя в тримесечен срок от датата, на която решението стане окончателно в съответствие с чл. 44, § 2 от Конвенцията 2.000 (две хиляди) EUR за неимуществени вреди. Същата сума следва да бъде превърната в националната валута на ответната държава и олихвена към датата на влизане на решението в сила, като се изплатят и разноските, произтичащи от горните суми;
 - б.) от изтичането на горепосочения тримесечен срок до изплащането на посочената сума ще се дължи проста лихва в размер на пределната при отпускане на заем от Европейската Централна банка, увеличена с три пункта.
4. Отхвърля останалата част от претенциите на жалбоподателя за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски и обявено в писмен вид на 11 март 2004 г., съобразно правило 77, §§ 2 и 3 от Правилата на Съда.

Сорен Нилсен
Заместник секретар

Христос Розакис
Председател

В съответствие с чл. 45, § 2 от Конвенцията и Правило 74, § 2 от Правилата на Съда съгласуваното становище на г-жа Тюлкенс е добавено към това решение.

СЪГЛАСУВАНО СТАНОВИЩЕ НА Г-ЖА ТЮЛКЕНС

(превод)

Препращам към съгласуваното ми становище по делото *Йоргов срещу България* (№ 40653/98, 11 март 2004 г.)